

Silvana Rachieru, *Diplomați și supuși otomani în Vechiul Regat: relații otomano-române între anii 1878 și 1908*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2018, 291 p.

La 140 de ani de la momentul istoric 1878, lucrarea *Diplomați și supuși în Vechiul Regat. Relații otomano-române între anii 1878-1908* a Silvanei Rachieru abordează un subiect neglijat pe nedrept până acum atât de istoriografia română, cât și de cea turcă. Este vorba despre stabilirea relațiilor diplomatice pe picior de egalitate între România independentă și Imperiul Otoman. Volumul prezintă un interes deosebit prin prisma a trei aspecte principale: tema propusă, perspectiva abordării și sursele folosite.

Este singurul volum monografic atât în istoriografia turcă, cât și în cea română, care pune în discuție acest subiect, până acum existând doar articole care au tratat această temă sau teme conexe (ar putea fi menționat aici pe Nicolae Ciachir) și intenții neconcretizate ale unor cercetători de a pregăti un volum.

Titlul dezvăluie doar o parte a subiectelor abordate. De fapt, cartea aduce în discuție trei teme mari: cel al modernizării otomane (având ca studiu de caz aparatul diplomatic), cel al relațiilor bilaterale și al modernizării românești (cu accent pe perspectiva otomană).

„Fundatia” cărții este panorama transformării diplomației otomane pe care autoarea o realizează în primul capitol. De altfel, demersul este cu atât mai necesar cu cât, în perioada în care România independentă stabilește relații de pe picior de egalitate cu fostul suveran, Imperiul Otoman își regândise cu totul felul de funcționare al aparatului diplomatic. Astfel, de la dezinteresul pentru trimiterea de misiuni diplomatice în Europa înainte de perioada lui Abdul Hamid al II-lea, otomanii au pus bazele unei structuri diplomatice profesioniste formată din diplomați de carieră. Procesul a fost o consecință directă a Tanzimatului, epocă în care s-a încercat implementarea unor reforme în statul otoman și care are ca borne cronologice dezbătute de istorici anii 1839-1876.

Înțelegerea transformărilor din concepția otomană asupra funcționării unui aparat diplomatic sau, mai bine spus, așa cum arată și autoarea, al înființării unui astfel de aparat este esențială pentru a pricepe rolul de principali promotori ai reformelor pe care l-au avut diplomații otomani. Nu întâmplător, principalii arhitecți ai reformelor în Imperiul Otoman, sau, așa cum sunt ei cunoscuți în istoriografie, „vizirii reformatori” au avut misiuni diplomatice importante. Astfel, Mustafa Reșid Pașa a fost ministru al Porții la Paris (1834-1836; 1841-1845) și Londra (1836-1838), Âli Pașa a fost ministrul sultanului la Londra (1841-1844), iar Fuad Pașa a fost ministru otoman la Madrid (1843), Lisabona (1844),

Petersburg (1849), toți ocupând în diverse perioade funcția de ministru de externe (Hariciye Nazırı) și Mare Vizir (Sadrazam).

Făcând apel la lucrările unor specialiști în perioada Tanzimatului precum Șerif Mardin, sau ale unor istorici cum ar fi Roderic Davison, Carter Vaughn Findley sau Sinan Kunalp, ale căror lucrări sunt esențiale pentru a înțelege funcționarea Ministerului Afacerilor Străine Otoman modern (Hariciye Nezareti), dar trecând toate informațiile printr-un filtru critic și propunând propriile observații, autoarea realizează o sinteză excelentă, una dintre cele mai bune, ale formării aparatului diplomatic otoman în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Silvana Rachieru identifică trei etape principale de formare a aparatului diplomatic otoman modern: domnia lui Selim al III-lea (1789-1807) care, în cadrul reformelor Nizam-ı Cedid (noua ordine), a inițiat o politică de deschidere spre Europa de Vest, în acest context, începând cu 1793 trimițând ambasadori la Londra, Viena, Berlin și Paris. A doua etapă debutează în 1821 prin înființarea Tercume Odası (Biroul de Traduceri), care, așa cum scoate în evidență Silvana Rachieru, a fost o consecință directă a Revoluției grecești din 1821. Dacă până atunci pentru traduceri erau folosiți în mod special nemusulmani, după 1822 au început să fie integrați mai ales musulmani, dar și greci sau armeni convertiți. Acest Birou a fost primul loc din imperiu unde musulmanii erau învățați limba franceză. El a stat la baza înființării, în 1836, a Ministerului Afacerilor Străine Otoman (Hariciye Nezareti) care reprezintă și cea de a treia etapă. În ciuda unor momente de reorganizare, acesta a funcționat până în 1922.

În volum însă nu se regăsește doar o analiză de suprafață a dezvoltării instituționale. Făcând apel la un model propus de istoricul Carter Vaughn Findley, autoarea duce analiza mult în profunzime și reliefează anumite aspecte menite să ofere o mai bună înțelegere a schimbărilor prin care trecea Imperiul Otoman. Astfel, sunt expuse originea religioasă, etnică, pregătirea profesională și relațiile de rudenie care au stat la baza recrutării diplomaților otomani. Concluzia este că au fost preferați musulmanii, originea etnică fiind mai greu de stabilit, cunoscători de limbi străine, în mod special franceza, promovarea în baza relațiilor de rudenie fiind în scădere după 1880.

Această imagine generală este verificată pe un caz particular, cel al reprezentanțelor diplomatice otomane din Vechiul Regat. Silvana Rachieru este primul istoric care face un studiu despre reprezentanțele diplomatice otomane în România, analizând și tipologia personalului acestora.

Ceea ce se remarcă este sistemul complex de oficii diplomatice otomane aflate pe pământ românesc. Astfel, pe lângă Legația otomană la București, au funcționat 7 consulate (București, Constanța, Brăila, Galați, Iași, Turnu Severin, Craiova) și 5 viceconsulate (Tulcea, Sulina, Giurgiu, Calafat, Turnu Măgurele). Pe

bună dreptate, autoarea a identificat două motive pentru această situație: interesul comercial și nevoia de a se ocupa de supușii otomani rămași în România. De altfel, trei dintre consulate (cele de la Brăila, Galați și Turnu Severin) au fost anterior agenții comerciale otomane, iar în perioada analizată în carte, între România și Imperiul Otoman au fost semnate doar 2 convenții: Convenția pentru repatrierea prizonierilor otomani de război (1878) și Convenția comercială (1887, reînnoită în 1897, 1901, 1907).

Din cauza problemelor complexe pe care le suscită, supușilor otomani le este acordat un capitol întreg. Din statisticile deosebit de utile pe care le-a alcătuit autoarea cu privire la aceștia, două prezintă un interes deosebit. Prima este cea cu privire la repartitia religioasă a supușilor otomani aflați pe teritoriul României, iar cea de a doua prezintă repartitia teritorială a supușilor otomani rezidenți în România în 1899. Contrar așteptărilor, cei mai mulți supuși otomani aflați pe teritoriul românesc în 1899 nu erau musulmani, ci ortodocși (16.839 persoane reprezentând 70.88% din totalul de 23.756) și nu se aflau în Dobrogea, ci în Muntenia (47%, Dobrogea fiind pe locul 2 cu 26%). Consulii și vicenconsulii otomani au fost nevoiți să se ocupe de o arie largă de probleme ale supușilor otomani: probleme de natură juridică (recuperarea sau păstrarea proprietăților imobiliare și funciare ale celor care emigraseră din Dobrogea), stabilirea naționalității supușilor otomani, rezolvarea unor probleme de familie (divorțuri, căsătorii) sau protejarea drepturilor acestora, un moment important scos în evidență de autoare fiind Răscoala din 1907 când mai mulți supuși otomani au avut de suferit în urma revoltelor.

În ceea ce privește diplomații otomani trimiși în Vechiul Regat se observă o repetare a tiparului general. Din cei 8 miniștri plenipotențieri numiți la București, 7 au fost musulmani, unul singur fiind catolic. În ceea ce îi privește pe consuli și vicenconsuli, chiar dacă situația este asemănătoare, procentul este diferit: din cei 100 de consuli și viceconsuli identificați, 58 au fost musulmani, 20 greci, 14 armeni, 6 evrei și un catolic. Deși ne-am aștepta ca trimiterea cu preponderență a diplomaților musulmani să fi fost o politică a Porții, situația nu a fost deloc așa. De fapt, din documentele identificate de Silvana Rachieru reiese clar că oficialii români, chiar și regele Carol I, au fost cei care au cerut în mod expres ca în România să fie trimiși diplomați musulmani. Explicația a fost găsită de autoare într-un document otoman, mai precis într-o corespondență dintre ambasadorul otoman la Viena, Essad Bey, și ministrul Afacerilor Străine Otoman, Savfet Pașa, în care primul arăta că agentul diplomatic al României la Viena i-a spus că a fost însărcinat de Guvernul de la București să transmită că este de preferat ca la Legația otomană din România să fie numit un musulman deoarece naționalitatea acestui funcționar l-ar transforma într-un intermediar între populația musulmană din Dobrogea și autoritățile române.

O altă concluzie cu privire la personalul diplomatic otoman din România la care ajunge autoarea se referă la profesionalismul acestuia. La București au fost trimiși diplomați de carieră, capitala românească fiind, în general, prima lor misiune sau una de tranziție. Elocvent în acest sens este faptul că doi dintre miniștrii otomani la București, Mustafa Reșid Bey și Abdullatif Sefa Bey, au ajuns ulterior Miniștrii Afacerilor Străine Otoman.

În ceea ce îi privește pe consuli și viceconsuli, rezultatul cercetărilor autoarei este că, în cazul României, aceștia sunt menținuți în posturi o perioadă îndelungată, ajungând să cunoască foarte bine realitățile românești și chiar să învețe limba română.

Descrierea carierei diplomaților otomani din România, a profilului acestora, este „condimentată” pe alocuri și cu informații care nu se încadrează neapărat în fișa postului unui diplomat. Veți găsi, spre exemplu, cazuri de diplomați acuzați că nu își plătesc datoriile, că au relații nu tocmai decente cu localnici sau folosindu-se de funcțiile lor obțin avantaje materiale necuvenite. Acestea nu transformă în niciun caz cartea în cancan, ci vin să ofere o imagine completă a vieții diplomaților otomani în România.

Ce reiese din analiza relațiilor bilaterale dintre cele două state este lipsa unei melancolii a trecutului din perspectiva otomană și atitudinea de reprezentanți ai unui stat independent și suveran a oficialilor români. Astfel, în rapoartele diplomaților otomani nu se regăsesc urme de regret față de pierderea Dobrogei spre exemplu, ele fiind cât se poate de obiective, încercând să redea o imagine cât mai fidelă a realităților românești. Spre exemplu, într-un astfel de raport, sistemul parlamentar românesc este descris ca fiind : „mai mult o ficțiune și diferitele partide politice nu au ca program definit decât un apetit egal de a profita de avantajele multiple ale puterii...”¹

Atitudinea politicianilor români a fost una clară de subliniere a suveranității. Cel mai bun exemplu în acest sens, amplu analizat în paginile cărții, este proiectul Convenției Consulare dintre România și Imperiul Otoman, care ar fi trebuit să reglementeze statutul consulilor și al supușilor celor două țări. Deși au existat trei proiecte, în 1886, 1906 și 1907, niciunul nu s-a concretizat, România fiind cea care a târâgănat negocierile. Motivul era unul simplu. Imperiul Otoman era cel care avea nevoie de un astfel de act deoarece România beneficia de regimul capitulațiilor. Era, deci, interesul Bucureștiului ca această Convenție să nu se semneze, putând astfel să limiteze acțiunile diplomaților otomani. Totuși, așa cum observă autoarea, nu a existat o aversiune a oficialilor români față de diplomații otomani. Ba chiar au fost mai mulți reprezentanți ai sultanului care au fost decorați de regele Carol I.

¹ Silvana Rachieru, *Diplomați și supuși otomani în Vechiul Regat: relații otomano-române între anii 1878 și 1908*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2018, p. 116.

Subiectul abordat în acest volum nu se poate construi fără documentele din arhivele românești și otomane. Autoarea, însă, face mai mult decât atât. Pe lângă fondurile relevante de la *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (Arhiva Otomană a Președinției Consiliului de Miniștri) unde a cercetat peste 100 de volume, *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe* și *Arhivele Naționale Istorice Centrale*, autoarea a făcut apel și la documete depistate la *Archives Diplomatiques de Nantes* unde a cercetat fondurile consulatelor franceze din România, lărgindu-și, astfel, perspectiva asupra activității diplomaților otomani din România. Aceste surse inedite, combinate cu bibliografia existentă, sunt ingredientele care transformă cartea în lectură obligatorie.

Ea nu se adresează doar specialiștilor în relații româno-otomane, ci și celor care vor să înțeleagă transformările prin care a trecut Imperiul Otoman în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, să privească dintr-o altă perspectivă (otomană) evoluțiile politice și economice ale României în primii ani de după independență, să urmărească cum se adaptează și problemele cu care se confruntă o comunitate din România despre care se știu foarte puține (cea otomană).

Metin OMER*

* Universitatea „Ovidius” din Constanța.